

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

स्नातक कक्षानी कन्याओमां नेतृत्व क्षमतानो अभ्यास

किरणकुमार भी. सोजत्रा

पीएच.डी. स्कोलर

सौराष्ट्र युनिवर्सिटी, राजकोट

kiransojeetra@gmail.com

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

સારાંશ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સ્નાતક કક્ષાની કન્યાઓમાં નેતૃત્વ ક્ષમતાનો અભ્યાસ કરવા માટે ક્રિષ્નાબેન રચિત નેતૃત્વ ક્ષમતા માપન વલણ માપદંડનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. નમૂના તરીકે મોરબી શહેરના ૨૬૨ વિદ્યાર્થીનીઓ પાસેથી માહિતી એકત્રીત કરવામાં આવી હતી. પ્રાપ્ત માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન ટી-કસોટી દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. નેતૃત્વ ક્ષમતા જાણવા માટે વિવિધ વિદ્યાશાખાને ચલ તરીકે લેવામાં આવ્યાં હતાં. સંશોધનના અંતે વિવિધ વિદ્યાશાખાના વિદ્યાર્થીઓની નેતૃત્વ ક્ષમતામાં સાર્થક તફાવત જોવા મળ્યો હતો.

પ્રસ્તાવના

કોઈપણ તંત્ર રચનાને ગતિમાન કરવા માટે કે કોઈ કાર્યને અમલી બનાવવા માટે કોઈ એક સુત્રધાર વ્યક્તિની જરૂર પડે છે. આ મુખ્ય સુત્રધાર વ્યક્તિને આપણે નેતા કહી શકીએ. નેતા કોઈપણ કાર્યને હાથમાં લઈ તેનું સંચાલન કરે છે. અત્યારના સમયમાં ધંધા ઉદ્યોગના ક્ષેત્રમાં નેતૃત્વનું મહત્ત્વ દિન પ્રતિદિન ઊંચું અંકાઈ રહ્યું છે. ઉત્પાદનના ક્ષેત્રોમાં પણ તેને એક નિર્ણાયક પરિબળ લેખવામાં આવે છે. કોઈ કાર્યની સફળતાનો આધાર તેનું સંચાલન કરનાર વ્યક્તિની નેતૃત્વ ક્ષમતા પર છે. ગમે તેટલા સારા સંગઠનની રચના કરી હોય પરંતુ જો તેનો એક સારો સુત્રધાર ન હોય તો તે સંગઠન નકામું બની જાય છે. આમ, નેતાઓ સંગઠનમાં પ્રાણ પુરે છે.

નેતૃત્વ ક્ષમતા એ એક કળા છે. વળી, એમ પણ કહી શકાય કે નેતૃત્વ ક્ષમતા એક શાસ્ત્ર છે. કેવળ કોઈ એક વિષયવસ્તુનું સમૃદ્ધ અને અદ્યતન જ્ઞાન મેળવી લેવાથી કોઈ વ્યક્તિ સફળ નેતા બની શકતી નથી. નેતૃત્વ એ એક કૌશલ્ય છે. નેતામાં ઊંડી અને ઝડપી ગ્રહણ શક્તિ હોવી જોઈએ. નેતામાં કોઈ પણ વસ્તુસ્થિતિનો ઝડપી તાગ મેળવી શકવાની ક્ષમતા હોવી જોઈએ. વળી કોઈપણ પરિસ્થિતિનું પૃથક્કરણ કરી તેનું અર્થકરણ કરવાની શક્તિ જોઈએ. નેતા દૂરંદેશી હોવો જોઈએ. આ બધા લક્ષણો એક નેતામાં હોવા જોઈએ એવી પ્રવર્તમાન સ્થિતિઓ છે. આવા લક્ષણો દ્વારા વ્યક્તિ સફળ નેતા પૂરવાર થઈ શકે છે.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકે સ્નાતક કક્ષાની કન્યાઓમાં નેતૃત્વ ક્ષમતાનું માપન કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો.

સંશોધનના હેતુઓ

પ્રસ્તુત સંશોધનનાં હેતુઓ આ પ્રમાણે રચવામાં આવ્યાં હતાં.

- 1) સ્નાતક કક્ષાની કન્યાઓમાં નેતૃત્વ ક્ષમતાનો નેતૃત્વ ક્ષમતા માપદંડ દ્વારા અભ્યાસ કરવો.
- 2) સ્નાતક કક્ષાની કન્યાઓમાં નેતૃત્વ ક્ષમતા પર વિવિધ વિદ્યાશાખાની અસર તપાસવી.

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

ઉત્કલ્પના

ઉત્કલ્પનાઓના વિવિધ પ્રકારોમાંથી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી કરવી સહેલી અને અનાત્મલક્ષી હોય છે. આ ચકાસણી ‘સંભાવના મોડેલ’ સાથે વધુ બંધ બેસે છે. આ હેતુસર સંશોધકે સંશોધનના હેતુઓને અનુરૂપ શૂન્ય ઉત્કલ્પનાની રચના કરી હતી, જે આ પ્રમાણે હતી.

- 1) વિનયન અને વાણિજ્ય વિદ્યાશાખાની કન્યાઓના નેતૃત્વ ક્ષમતાના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરીઓ વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહિ હોય.
- 2) વાણિજ્ય અને વિજ્ઞાન વિદ્યાશાખાની કન્યાઓના નેતૃત્વ ક્ષમતાના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરીઓ વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહિ હોય.
- 3) વિનયન અને વિજ્ઞાન વિદ્યાશાખાની કન્યાઓના નેતૃત્વ ક્ષમતાના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરીઓ વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

સંશોધનના સમાવિષ્ટ ચલો

સંશોધન સમસ્યામાં આવરાયેલા ચલોને ઓળખવા અને તેમને વ્યાવહારિક વ્યાખ્યાયિત કક્ષાએ સંશોધક પ્રક્રિયાનું અગત્યનું સોપાન છે.

સ્વતંત્ર ચલ

પ્રસ્તુત સંશોધકનનો સ્વતંત્ર ચલ વિદ્યાશાખાની ત્રણ કક્ષાઓ વિનયન, વાણિજ્ય અને વિજ્ઞાન છે.

પરતંત્ર ચલ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પરતંત્ર ચલ તરીકે કન્યાઓની નેતૃત્વ ક્ષમતા લેવામાં આવ્યો હતો.

વ્યાપવિશ્વ અને નમૂનો

વ્યાપવિશ્વ. પ્રસ્તુત સંશોધનનાં વ્યાપવિશ્વ તરીકે મોરબી જિલ્લાની કન્યાઓની પસંદગી કરવામાં આવી હતી.

નમૂનો. પ્રસ્તુત સંશોધનમાં મોરબી જિલ્લાની રેવાબેન ઓધવજીભાઈ પટેલ વિમેન્સ કોલેજ તથા નવયુગ બી.એસસી. વિમેન્સ કોલેજમાં અભ્યાસ કરતી ૨૬૨ કન્યાઓની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. જે સહેતુક નમૂના પસંદગી નમૂના પદ્ધતિથી કરવામાં આવ્યો હતો.

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

संशोधन क्षेत्र

प्रस्तुत संशोधननुं क्षेत्र शैक्षणिक मनोविज्ञान હતું.

ઉપકરણ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં કન્યાઓની નેતૃત્વ ક્ષમતા જાણવા માટે લિકર્ટ પદ્ધતિથી નેતૃત્વ ક્ષમતા માપદંડની રચના ક્રિષ્ના કે. પટેલ એ કરી હતી જેનો ઉપયોગ પ્રસ્તુત સંશોધનમાં કરવામાં આવ્યો હતો.

સંશોધન પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકનો હેતુ સ્નાતક કક્ષાની કન્યાઓમાં નેતૃત્વ ક્ષમતા જાણવાનો હતો. તેથી સંશોધકે વર્ણનાત્મક પદ્ધતિની ત્રણ પેટા પદ્ધતિઓ પૈકી સર્વેક્ષણ પ્રકારની પદ્ધતિ પસંદ કરી હતી.

માહિતીનું એકત્રીકરણ

સંશોધકે સ્નાતક કક્ષાની કન્યાઓની નેતૃત્વ ક્ષમતા જાણવા માટે ક્રિષ્ના કે. પટેલ રચિત નેતૃત્વ ક્ષમતા માપદંડ દ્વારા માહિતીનું એકત્રીકરણ કર્યું હતું.

માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં નેતૃત્વ ક્ષમતા માપદંડ લિકર્ટ પદ્ધતિ અનુસાર પ્રત્યેક વિધાન સામે પાંચ વિકલ્પો સંપૂર્ણ સંમત, સંમત, તટસ્થ, અસંમત અને સંપૂર્ણ અસંમત આપવામાં આવ્યા હતા. જેનું ગુણાંકન લિકર્ટ પદ્ધતિ મુજબ પંચબિંદુ સ્કેલ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યું હતું.

સારણી – ૧

સંખ્યા, સરાસરી, પ્રમાણવિચલન અને ટી-મૂલ્ય

ક્રમ	પ્રવાહ	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણવિચલન	ટી-મૂલ્ય
૧	વિનયન	૯૨	૮૯.૦૩	૭.૯૨૩	૨.૧૧૧
૨	વાણિજ્ય	૮૩	૯૧.૬૩	૮.૨૯૨	

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

સારણી ૧.૧ના અભ્યાસ પરથી કહી શકાય કે વિનયન વિદ્યાશાખાની સરાસરી ૮૯.૦૩ અને વાણિજ્ય વિદ્યાશાખાની સરાસરી ૯૧.૬૩ હતી. તેનું પ્રમાણ વિચલન વિનયન વિદ્યાશાખાનું ૮.૯૨ અને વાણિજ્ય વિદ્યાશાખાનું ૮.૨૯ હતું તેની સાર્થકતા તપાસવા માટે ટી-મૂલ્ય શોધવામાં આવ્યું હતું. જે ૨.૧૧ હતું જે ૦.૦૫ કક્ષાએ સાર્થક હતું. તેથી અહીં શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે.

સારણી – ૨

ક્રમ	પ્રવાહ	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણવિચલન	ટી-મૂલ્ય
૧	વાણિજ્ય	૮૩	૯૧.૬૩	૮.૨૯૨	૪.૮૩
૨	વિજ્ઞાન	૮૭	૮૫.૫૯	૭.૯૯૩	

સારણી ૧.૨ ના અભ્યાસ પરથી કહી શકાય કે વાણિજ્ય વિદ્યાશાખાની સરાસરી ૯૧.૬૩ અને વિજ્ઞાન વિદ્યાશાખાની સરાસરી ૮૫.૫૯ હતી. તેનું પ્રમાણ વિચલન વાણિજ્ય વિદ્યાશાખાનું ૮.૨૯ અને વિજ્ઞાન વિદ્યાશાખાનું ૭.૯૯ હતું તેથી સાર્થકતા કક્ષા તપાસવા માટે ટી-મૂલ્ય શોધવામાં આવ્યું હતું. જે ૦.૦૧ કક્ષાએ સાર્થક હતું. તેથી અહીં શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે.

સારણી – ૩

ક્રમ	પ્રવાહ	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણવિચલન	ટી-મૂલ્ય
૧	વિનયન	૯૨	૮૯.૦૩	૭.૯૨૩	૨.૮૯
૨	વિજ્ઞાન	૮૭	૮૫.૫૯	૭.૯૯૯	

સારણી ૧.૩ ના અભ્યાસ પરથી કહી શકાય કે વિનયન વિદ્યાશાખાની સરાસરી ૮૩.૦૩ અને વિજ્ઞાન વિદ્યાશાખાની સરાસરી ૮૫.૫૯ હતી. તેનું પ્રમાણ વિચલન વાણિજ્ય વિદ્યાશાખાનું ૭.૯૨ અને વિજ્ઞાન વિદ્યાશાખાનું ૭.૯૯ હતું તેની સાર્થકતા તપાસવા માટે ટી-મૂલ્ય શોધવામાં આવ્યું હતું. જે ૨.૮૯ હતું જે ૦.૦૧ કક્ષાએ સાર્થક હતું. તેથી અહીં શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થાય છે.

તારણો

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

1. વિનયન વિદ્યાશાખાની કન્યાઓ કરતા વાણિજ્ય વિદ્યાશાખાની કન્યાઓની નેતૃત્વ ક્ષમતા ઉચી જોવા મળી હતી.
2. વિજ્ઞાન વિદ્યાશાખાની કન્યાઓ કરતા વાણિજ્ય વિદ્યાશાખાની કન્યાઓની નેતૃત્વ ક્ષમતા ઉચી જોવા મળી હતી.
3. વિજ્ઞાન વિદ્યાશાખાની કન્યાઓ કરતા વિનયન વિદ્યાશાખાની કન્યાઓની નેતૃત્વ ક્ષમતા ઉચી જોવા મળી હતી.

વિનયન, વિજ્ઞાન અને વાણિજ્ય વિદ્યાશાખામાં વાણિજ્ય વિદ્યાશાખાની કન્યાઓમાં નેતૃત્વ ક્ષમતા વધુ જોવા મળી હતી. ત્યારપછી વિનયન અને વિજ્ઞાન વિદ્યાશાખામાં ક્રમશઃ જોવા મળી હતી.

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

संदर्भसूचि

उयाट, डी.अ. (२००४). माडिती पर संशोधक व्यवहारो. राजकोट : शिक्षणशास्त्र (भवन, सौराष्ट्र युनिवर्सिटी).

....., (२००४). संशोधननी विशिष्ट पद्धतिओ. राजकोट : शिक्षणशास्त्र (भवन, सौराष्ट्र युनिवर्सिटी).

....., (१९९९). संशोधन अडेवालनुं लेभन शी रीते करशो? राजकोट : शिक्षणशास्त्र (भवन, सौराष्ट्र युनिवर्सिटी).

नायर. (१९९२). छाईस्कूलमां अभ्यास करता विद्यार्थीओ नेताना केटलाक व्यक्तिना लक्षणोनो अभ्यास. पीअेय.टी. शोधनिबंध, मैसुर युनिवर्सिटी, राजकोट.

जंजुरुकीया, के. (१९९५) माध्यमिक शाणाओना आचार्यनी नेतागीरी, संस्थाकीय स्वास्थ्य अने विद्यार्थीओनी शैक्षणिक सिद्धिनो संबंघात्मक अभ्यास. अेम.अेडू शोधनिबंध, भावनगर युनिवर्सिटी, भावनगर.

सोनी, अेस.अेन. (१९९१). ईडर तालुकांनी उच्य प्राथमिक शाणाना आचार्योना नेतृत्व व्यवहारनो अभ्यास. भावनगर युनिवर्सिटी, भावनगर.

मकवाणा, अेन.वी. (२००९) माध्यमिक शाणाना आचार्योनी नेतृत्व शैलीनो अभ्यास. अेम.अेडू, मडिला कोलेज, अमरेली.